

1956 EMLÉKEZETE ITTHON ÉS KÜLFÖLDÖN

EGRY GÁBOR

A politika emlékezik – emlékezetpolitikai változatok*

A mikor ez az írás címében az emlékezetpolitika változatainak bemutatását ígéri kétségbe vonhatatlanul többet sugall az olvasónak, mint amit végül képes lehet nyújtani. Erre persze, mint minden szerzőnek, nekem is „kiváló” mentségem akad és akadt. Az emlékezetpolitika hagyományos, kiterjesztő, vagyis az emlékezet konstrukciójának minden eszközét (a teljesség igénye nélkül az iskolai tananyagok, köztéri emlékjelek és emlékhelyek, filmek, irodalmi alkotások, színdarabok) figyelembe vevő értelmezéséből adódó részproblémákat más szerzők saját munkáikban részletesen elemezték. Így az én tanulmányom talán nem alaptalanul koncentrálni mindennek a szó szorosabb értelemben vett elemeire, vagyis az intézményesült politika emlékezésére.

Annál is inkább így van ez, mivel a fő politikai irányzatok az ötvenedik évforduló alkalmából nem térhettek ki a megemlékezés és ezzel az emlékezet konstrukciók elől sem. Ráadásul az intézményes politika nélkül az évforduló sem valósulhatott volna meg az általunk megismert formában (és itt természetesen nem az utcán lezajlott eseményekre gondolok), hiszen a szervezési munkálatokban kulcsszerepe volt a kormány által felállított emlékbizottságnak, az általa kiírt pályázatok is orientáló jellegűek lehettek, miközben az „állam első polgára” is rendkívüli aktivitást fejtett ki a megemlékezés terén. Persze megint csak túlzottan nagyra

* A Politikatörténeti Intézet által szervezett *Az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulója a tudományban és a közgondolkodásban* című, 2007. február 14–15-i konferencián elhangzott előadás írott változata.

törő lenne az intézményes politikát ennyire kiterjesztően értelmezni. Elemzésemben végül azt szeretném bemutatni, hogy a főbb politikai irányzatok (ezen belül is elsősorban a „főszereplők”), valamint a nemzet egységét kifejező köztársasági elnök milyen módon építették fel képüket ’56-ról az ötvenedik évfordulón.

Mindez nem jelent rendkívül kiterjedt elemzendő és értelmezendő szöveggörpust, hiszen egyfelől a politika jelentős mértékben ismétlődő panelekkel dolgozik, másfelől – és ez az előbbi tényezónél jóval lényegesebb –, a politikai erők megrendezték a maguk évfordulás emlékezéseit, melyeknek legfontosabb, szimbolikusan döntőnek szánt pillanatai világosan felismerhetők. Ilyen volt az MSZP kongresszusának eredetileg megemlékezési céllal összehívott ülése 2006. október 21-én,¹ a Fidesz „menetrendszerű” nagygyűlése az ünnep napján, melyeken az egyes politikai formációk első számú vezetői is kifejtteni szándékoztak saját „emlékezetpolitikai téziseiket”. Emellett számba vehető még az állam első polgáraként, a nemzet egységét kifejezésre juttató köztársasági elnök széles körű aktivitása a megemlékezések során, valamint az egész ünnepet nemzetközi kontextusba helyező találkozó az Országházban.

Ezek azok a csomópontok, melyek világosan megmutatják a politika emlékezésének változatait is. (Amit csak erősít a többi rendezvény korábban már említett repetitív jellege) Természetesen nem tekinthetők el vizsgálódásom módszertani korlátainak felvillantásától sem. Ami Budapesten 2006. szeptember 17-e után történt nyilvánvalóan nem volt az előre eltervezett megemlékezés-sorozat része. Ilyen módon az utcai összecsapások sorozata valamint a belpolitikai válság előre nem látott külső tényezőként befolyásolhatta és módosíthatta a politikai erők eredetileg tervezett emlékezetpolitikai stratégiáit. A forradalom tavaly őszi „újrajátszása” nyilvánvalóan nem nevezhető emlékezetpolitikának, és abban is biztosak lehetünk – noha természetesen csupán intuitíven –, hogy a megemlékezések aktualizálása valamivel kevésbé lett volna jellemző ezek nélkül.

További módszertani nehézséget jelent, hogy kritikusan kezelhető, számba jöhető források hiányában nem tudjuk eldönteni, vajon egy-egy politikai erő politikusainak megnyilatkozásai mögött valóban tudatos, koordinált emlékezetpolitika áll-e, vagy csupán a politikai kommunikáció jelenségeivel szembesülünk? (A politikai kommunikációt itt min-

¹ Ennek elsődlegesen emlékezetpolitikai karakterét kiemeli az is, hogy a pártvezetés kifejezetten szakemberek bevonásával készítette elő az eseményt, még ha az ő munkájuk esetleg az előre nem látott események nyomán kevésbé látszott is.

denek előtt az különbözteti meg az emlékezetpolitikától, hogy míg az előbbit átfogó jellegűnek és a múltértelmezésre irányulónak tételezem, egyfajta stratégiai jellegű cselekvésnek, ami társadalmi mélystruktúrák meghatározására tesz kísérletet, addig a kommunikációt inkább a jelenre irányulónak, az aktuális politikai helyzetbe mélyen beágyazottnak, ami mindenek előtt pillanatnyi véleményklíma befolyásolására szolgál.) Még az is elképzelhető, hogy a tartalom mindkét esetben azonos lenne, de a politikai cselekvés célja már más, ami mégis csak megfontolandó probléma az elemzés és értelmezés számára.

Tulajdonképpen ez a második tényező teszi fontossá a nagy politikai erők előre eltervezett megemlékezési súlypontjait, mint olyan szándékoltan nagy szimbolikus súllyal bíró eseményeket, melyek esetében joggal feltételezhető, hogy túl lépnek a kommunikáció körén. Jelentőségük nem pusztán az adott pillanatra szól, hanem a közösségi összetartozást a jövőre vonatkozóan is felruházhatják újabb szimbolikus tartalmakkal. Azt is feltételezhetjük, hogy ezek mellett (vagy éppen ezek alkalmával) az első számú vezetők szövegei lehettek azok, melyeket stábjuk az emlékezetpolitikai stratégiákra tekintettel készített elő.

Az „emlékezetpolitikus”: Sólyom László

A fentiekben felvillantott dilemmákból egyértelműen adódik elemzésünk első releváns kérdése is: vajon van-e ma Magyarországon koherens emlékezéspolitika? Vagy a magyar politikai elit tagjai számára ez mindenek előtt az aktualizálást jelenti, azt, hogy valamely éppen napirenden lévő problémáról folyó vitájukban történeti hivatkozásokat tudjanak felvonultatni – teljesen ahistorikus módon – álláspontjuk igazolására? (Ennek a hozzáállásnak talán a legkirívóbb példáját az önkormányzati miniszter adta, aki 2006. augusztus 20-án, amikor éppen a kormány régiós átalakítási elképzelései voltak napirenden, beszédében arra a következtetésre jutott, hogy ha Szent István ma élne, akkor ő is régiókat alakítana ki, nem vármegyéket.) Az mindenesetre kétségtelen, hogy sem általában, sem az ötvenedik évforduló kapcsán nem bővelkedtünk (és bővelkedünk) olyan a politikához és politikusokhoz kapcsolódó megnyilatkozásokkal, melyek emlékezetpolitika szempontból programadó jelentőségűek lennének.

Ám éppen a tavalyi megemlékezés-sorozat kapcsán kezdett kirajzolódni az első valódi emlékezéspolitikusi profil is, a köztársasági elnöké.² Olyannyira, hogy az államfő 2006. október 19-én még egy kifejezetten programadó cikket is megjelentetett,³ melyben – részben visszamenőleg⁴ – kifejtette emlékezetpolitikai programját is. Kiindulópontját már írása felütésében egyértelművé teszi: „Még nincs kész a leltár.” Ki is mondja, hogy szerinte a forradalom általános értékelése „elvont magasztalásban”, az ’56-ot beteljesítő rendszerváltás toposzában és az aktuális politika áthallásaiban merül ki. Mindezt annak tulajdonítja, hogy az ő szavait használva „nincs meg a nemzeti kánon”. Sőt, furcsa paradoxonként (elvégre mégis csak egy nagy ünnepségsorozat aktív résztvevője írja mindezt) csak a fiataloktól várja, hogy ’56-ot nemzeti ünnepévé tegyék.

Ebben a munkában az államfő érezhetően a második világháborút követő német múltfeldolgozás – idealizált – felfogására támaszkodna. Három emlékező nemzedék különböző élményeit és a forradalomhoz való változatos viszonyát próbálja ilyen módon elrendezni. A kulcselemek: a nemzedékek egymáshoz való viszonya, a múltra vonatkozó, személyes alapú kérdések és az akkori események megítélése. Súlyom abból indul ki, hogy az ő nemzedéke az utolsó, ami még személyesen élte meg az akkori eseményeket, éppen ezért ’56 számukra a saját életüket jelenti. „Nekünk és a nálunk idősebbeknek nem lenne szabad úgy elmennünk, hogy ezt a személyes tartozást ne rendeznénk. Mit tisztáztunk a magunk számára a megtapasztaltakból? Mikor? Mit és hogyan adtunk tovább gyerekeinknek?” Külön nemzedékként fogja fel azokat a náluk fiatalabbakat, akik értelmezésében a nyolcvanas években és a rendszerváltással újra a köztudat és a rendszerváltás részévé is tették a forradalmat és a rendszerváltás

² Bár nyilván lesznek olyanok, akik felvetik majd, hogy Sólyom László hangsúlyosan „civil” személyiségként látatja magát, ezért besorolása a politika területére legalábbis kétes megalapozottságú, a magam részéről ezzel nem értek egyet. A köztársasági elnök posztja a politikai berendezkedés része, politikusok választják és jogkörei mindenek előtt a politikai intézményrendszerhez kapcsolódnak. Emellett a nemzet egységének kifejezésre juttatása, az alkotmány sokat emlegetett rendelkezése az elnök feladatkörét illetően, nemzeti ünnepek alkalmával a legnyilvánvalóbban emlékezetpolitikai feladat, ami nem határolható el az általában vett politika saját emlékezetpolitikáitól sem.

³ Sólyom László: Agenda. *Heti Válasz*, 6. évf. 42. sz. 2006. október 19. <http://www.hetivalasz.hu/showcontent.php?chid=14444> (2007. február 6.)

⁴ Sólyom László ekkor már számos rendezvényen vett részt és szólalt meg ezért tekinthető ez a programadás visszatekintőnek is, noha maga a cikk vélhetően korábban megszületett.

részévé is tették ezt. Végül a harmadik nemzedéknek azokat tekinti, akik már a „szabadságban nőttek fel” és akiknek, mint korábban már idéztem, a nemzeti kánon megteremtésének felelősségét szánja.

A köztársasági elnök mindezt azonban nem elsősorban történet-tudományi munkaként fogja fel, hanem egyfajta társadalmi méretű politikai cselekvésként. A fiatalok majd „ítélkezni fognak az apák felett. De bízunk benne, hogy saját igényeiket, eszméiket, lelki szükségleteiket rá tudják majd vetíteni az ’56-os forradalomra. Bízunk benne, hogy meg fogják találni a találkozási pontokat a *tagadhatatlan* [kiemelés tőlem – E. G.] történelemmel.” Mindez arra utal, hogy Sólyom László tudatosan emlékezetpolitikai konstrukciók megteremtésére törekszik, a cikkből kirajzolódó programja a forradalom emlékének társadalmi feldolgozása, egy kanonizációs stratégia. Jóllehet látszólag beletörődő, amikor a fiatalokra szignálja ezt a feladatot, arról sem mond le, hogy maga is megpróbálja befolyásolni ezt. Az egész kérdéskört elsődlegesen morális problémaként kezeli, és a forradalmat is ilyen dimenziókban értelmezi. Szerinte az alapkérdések – akkor és most – igazság, függetlenség, tiszta öröm. A rendszerváltás is egy alapkérdéshez tért vissza: újra ki kellett mondani, hogy ’56 forradalom volt, és nem ellenforradalom.

Ha a köztársasági elnök más megnyilatkozásait, ünnepi beszédeit, megszólalásait vesszük szemügyre,⁵ akkor első pillantásra úgy tűnik, hogy a részletesebb történeti problémákhoz nyúlva is ragaszkodik a maga kijelölte, koherens emlékezéspolitikai keretekhez. Kiindulópontja más beszédeiben is az, hogy a történeti emlékezet lényeges szerepet játszik

⁵ A továbbiakban a köztársasági elnök következő beszédeire támaszkodtam: Sólyom László köztársasági elnök beszéde a MEFESZ megalakulásának 50. évfordulóján rendezett ünnepségen a Szegedi Tudományegyetemen. 2006. október 16. http://www.keh.hu/keh/beszedek/20061016szeged_mefesz.html; Sólyom László köztársasági elnök beszéde az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulóján a Műegyetem előtt rendezett megemlékező ünnepségen. 2006. október 22. <http://www.keh.hu/keh/beszedek/20061022muegyetem.html>; Sólyom László köztársasági elnök beszéde az 1956. évi forradalom és szabadságharc 50. évfordulója tiszteletére a Magyar Állami Operaházban tartott díszelőadáson. 2006. október 22. <http://www.keh.hu/keh/beszedek/20061022operahaz.html>; Sólyom László köztársasági elnök beszéde az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója alkalmából Mosonmagyaróvár Gyászterén tartott kegyeleti megemlékezésen és koszorúzáson. 2006. október 26. <http://www.keh.hu/keh/beszedek/20061026mosonmagyarovar.html>; Sólyom László köztársasági elnök beszéde Strasbourgban, az Európai Parlament ünnepi ülésén. 2006. október 25. <http://www.keh.hu/keh/beszedek/20061025id0.html>

a közösség alakításában, formálásában. A közösségi emlékezetet megteremtendőknek, formálandónak tartja. Állandóan hivatkozik 1848 utóéletére, párhuzamot von 1848 lassú ünneppé válása és 1956 lezáratlan kanonizációja között és mindannyiszor hangsúlyozza, hogy az előbbi forradalom és szabadságharc esete is azt igazolja, 1956 számára van remény: lehet még közös és egységes ünnep.

Tudatos emlékezetpolitikára utal az is, hogy Sólyom László ünnepi beszédeinek lényegét azonos panelek jelentik. Az egyik ilyen panel éppen az ifjúság már fentebb említett szerepére vonatkozik '56 emlékének kanonizálásában. Ezt is mindig összekapcsolja 1848 példaként felmutatott kanonizálódásával. Közben állandóan sürgeti, hogy az ünnep végre váljék az egész nemzet számára elfogadott mítosszá. Egyúttal az ünneppé válás lényeges részeként említi, hogy az egyéneknek tisztázniuk kell személyes viszonyukat az adott történelmi naphoz. Ugyancsak állandó elem beszédeiben, 1956, 1989 és a Kádár-korszak egymáshoz való viszonyának firtatása. Mindannyiszor azt hangsúlyozta, hogy 1989 és 1956 ugyan hasonló volt a nemzeti függetlenség és a demokratikus átalakulás igényében, de igazi azonosságuk a kommunista diktatúra tagadása. Sólyom mondanivalójának egyik leghangsúlyosabb eleme mindannyiszor az a megállapítása, hogy 1956-ból *nem* vezet egyenes út 1989-be. Visszatérő része beszédeinek az is, hogy a Kádár-korszak öröksége és 56 öröksége egyszerre nem vállalható, választani kell közülük.

Ezt a látszólagos koherenciát azonban nem egy problematikus megjegyzés is megtöri, arra utalva, hogy a köztársasági elnök emlékezetpolitikai programja még sem annyira problémamentes, mint látszik. Az egyik kérdéskör a historizálás, amit aktualizálásként megjelölve maga is elvet programadó írásában. Az ő esetében a historizálás nehezebben tetten érhető, mint a politikusok legnagyobb része esetében, de ettől még kétségtelenül jelentős szerepet játszik az államfő képviselte történeti megközelítésben. Beszédeinek lényege ugyanis nem '56, nem is '56 és a jelen közti kapcsolat megteremtése, a történelem ismételt, az ünnepi rítusokban megmutatkozó egyetlen pontba sűrítésével. Sólyom Lászlót olvasva nyilvánvaló, hogy a köztársasági elnök a megemlékezés-sorozat folyamán végig a Kádár-korszakról és a rendszerváltásról beszélt. Mondandójának lényege, hogy tagadja bármiféle folytonosság lehetőségét a Kádár-korszakkal, és egyúttal '89-et és '56-ot egymás mellé állítja a kommunista rendszer tagadásában. '89 a köztársasági elnök értelmezésében nem egyszerűen egy állomás a forradalomtól a jelenbe vezető úton, hanem ahhoz

hasonló csomópontja a történelemnek. A forradalomtól értelmezésében nem vezetnek egyenes utak a Kádár-korszakon keresztül a rendszerváltáshoz, hanem a szerteágazó, sehova sem vezető utak megint összefutnak 1989-ben. A rendszerváltást követő időszak emlékezéseinek kritikája pedig megint csak azt sejteti, hogy az 1989-es csomópontból is szerteágazó utak vezetnek a jelenbe, ahol viszont a beszélő szerint egyre kívánatosabb lenne újra létre hozni a következő csomópontot. „De el kell számolnia azzal is, immár minden generációnak, mi történt 56-tal a szabad Magyarország 16 éve alatt. 1990-ben a demokratikusan választott Országgyűlés, első ülésén nemzeti ünneppé nyilvánította október 23-át, meg is ünnepeljük minden évben. Azóta a hivatalból ünneplők mind '56 örökösének mondják magukat. Ám 1956 örökségéhez a rákövetkező 30 év öröksége is hozzátartozik, és hozzátartozik még a rendszerváltás és a forradalom viszonyának a tisztázása is.”⁶ „Mi volt a baj 1989–90 után? Az, hogy a különféle hagyományok külön útra tértek. Az egykori szabadságharcosok, akik a Kádár-rendszerben végig érezték a hatalom kezét, elégedetlenek voltak a rendszerváltással, s az MSZMP utódpártjával szembehelyezkedtek. A reformszocialisták Nagy Imrére esküdtek. És volt egy harmadik hagyomány, az emigrációé. Ennek fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Hiszen ők azok az emberek, akik a legszerencsésebben mentették át ötvenhat örökségét.”⁷

Ugyanakkor a köztársasági elnök nem csupán konstatál egy „tényt”, hanem egyúttal megpróbálja meg is határozni egy kívánatos új egység tartalmát, annak minden politikai-legitimációs implikációjával együtt. Több ízben is hangsúlyozza, hogy választani kell az ellenforradalom – vagyis a Kádár-korszak⁸ – és a forradalom között. Értelmezésében még a Kádár-korszak örökségének szelektív felvállalása sem fér össze a forradalom emlékezetével. „Az '56-os forradalomhoz való hűség, az arra hivatkozás jogossága áll vagy bukik azon, engedjük-e összemosni a szabad Magyarországot az 1989 előttivel. 1956 emléke nem nyugodhat két, ellentmondó és egymást kizáró hagyományon.

⁶ Sólyom László beszéde az Operaházban. 2006. október 22.

⁷ Sólyom László beszéde Szegeden a MEFÉSZ megalakulásának 50 évfordulója alkalmából. 2006. október 16.

⁸ Érdemes itt arra is felfigyelni, hogy az ellenforradalom kifejezés használata az 1956. november 4-e utáni rezsimre vonatkoztatva egyfajta szimbolikus győzelem is Kádár felett, hiszen a beszélő éppen úgy minősíti az ő rendszerét, ahogy maga Kádár minősítette a forradalmat. Saját „fegyverével” delegitimálja, még ha csak utólag is.

Ha valaki a forradalommal is, Kádárral is fenn akarja tartani a folyamatosságot, nem ünnepelhet tiszta lelkiismerettel. Legkevesebb, hogy váltogatni kényszerül a kádári múltból: van amit vállal, van amit tagad. 1956 emléke azonban éppen ezt nem viseli el. Az alapkérdés ugyanis mindig ez volt: forradalom vagy ellenforradalom.”⁹

Másik lényeges eleme a Sólyom által propagált emlékezetnek a nemzeti egység hangsúlyozása. „Én azonban azt mondom: csak egyetlen 56-os forradalom van. természetesen ki-ki másként élte át a forradalmat. A forradalom pedig valóban nagyon összetett volt. Mint egy középkori misztériumjátékban, ahol a színpad három emeletén külön-külön történetet játszanak, s mégis egygyé áll össze a darab – úgy fejlődött ki több szálon a forradalom. [...] Mindez azonban csakis együtt alkotja az 1956-os forradalmat. Amikor Dobi István 1956-ban azt mondta Bibónak, hogy „nagyon sokféle szemüvegen lehet nézni ezt a magyar ügyet”, Bibó István válasza ez volt: „sokféle szemüvegen lehet nézni, de ha az ember leteszi a szemüveget, csak egyféleképpen”. Helytelen visszavetíteni az értelmezések szétválását, a későbbi nézőpontokat, a saját életút tanulságait vagy igazolását. Még helytelenebb a későbbi politikai szándékokat rávetíteni arra, hogyan élték át a kortársak és szereplők a forradalmat. A történelmi tények gazdagsága, a lehetséges értelmezések sokasága önmagában nem vezet el ahhoz, hogy október 23. valódi nemzeti ünneppé váljon. Ünnepelni, azaz jelenvalóvá tenni, újra átélni, a forradalom egyetlen és mindent elsöprő élményét lehet. Minden forrás arról tanúskodik, hogy a forradalom alapélménye a nemzeti egység volt, és a felszabadultság boldogsága. 1956. október végén az az érzés, hogy együtt van a nemzet, együtt van az ország, mindennél erősebb volt. És mindenki felszabadult volt, mert végre, hangosan és nyilvánosan, kimondták az igazságot.”¹⁰

Mindez, talán még a historizáló megközelítés nagy súlyával együtt is, koherens emlékezetpolitikai cél lehetne. De éppen Sólyom László historizáló felfogása nem engedi meg, hogy ezek között a keretek között maradjon. Az ezzel általában összekapcsolódó, sokszor hamis történeti pozitívizmus jegyében, nem tud elszakadni attól, hogy az ünnepnek magának a forradalom „objektív” történetére kellene épülnie, holott mint láthattuk, egyébként az ünnep „antropológiai” megközelítésére alapozott, annak rítus voltára építene és mítosszá változtatására, kano-

⁹ Sólyom László beszéde az Operaházban. 2006. október 22.

¹⁰ Uo.

nizálásra törekedne. Az emlékezetpolitikából ezen a ponton lesz történetpolitika, ami mindjárt manifesztálódott is az MTA Történettudományi Bizottsága által szervezett konferencián, ahol a köztársasági elnök az MTI beszámolója szerint a következőket mondta:

„Végre objektív és elfogulatlan beszámolók szülessenek a forradalomról” – fogalmazott az államfő, hozzátéve: a történettudományi osztálynak különös felelőssége van ezen az évfordulón. Utalt arra, hogy az 1956 utáni 30 évben nem születhettek hiteles művek a forradalomról, ezért annak történetét csak mítoszokból és szájhagyományból lehetett megismerni. Arról beszélt, hogy az 1956 utáni politika megszabta, mi kerülhet napvilágra, és az is csak torzítva, „a hazug rendszer hazugságait visszahangozva”.¹¹

Ha el is tekintünk attól, hogy egy ilyen kijelentés, bármennyire finomították is a rá következő mondatok, egy egész szakma arculcsapása (hiszen nem kevesebbet feltételez, mint azt, hogy eddig nem születtek objektív beszámolók és a történészek nem is akartak ilyet írni), egy ilyen kijelentés nehezen egyeztethető össze a forradalmat nemzeti mítosszá formálni kívánó emlékezetpolitikai törekvésekkel. A történészek előtt a köztársasági elnök meglehetősen negatívan szólt ezekről a mítoszokról és éppen azt szegezte szónoki kérdésként az akadémikusoknak, hogy lehetséges-e a külön forradalmi emlékezetek szintézise, a „nagy történet” megteremtése?¹²

Már pedig ez az objektivitást sugalló célkitűzés messze van az ünnepelés Sólyom által is kiemelt ritualizált voltától, a közösségi mítoszok és a történeti „realitások” elválásával (’56-os beszédeiben maga is említi, hogy 1848-ból a pesti forradalmat ünnepeljük, pedig a történettudomány szerint a tényleges fordulat Pozsonyban történt meg), sőt az ünnepnaphoz való egyéni viszony meghatározásának kívánalmával, tehát a szubjektív emlékezet kiemelésével. Az objektív történelem egyúttal az objektív igazság létét is feltételezné, ami viszont lehetetlenné tenné az egyéni viszonyulást is. Így aztán az ünnep nem a köztársasági elnök által is említett újraelése lenne az egykor történeteknek (vagyis egyfajta

¹¹ Az MTI tudósítása a Magyar Tudományos Akadémián megrendezett ünnepi tudományos ülésről. Sólyom László objektív képet szeretne 1956-ról. <http://www.keh.hu/keh/kozszerreplesek/20061020mta.html>

¹² Másfelől újabb paradoxon, hogy külföldön, Strasbourghban mondott beszédében azt állította, hogy Nagy Imre túl lépett volna a kommunizmuson, ami nem megalapozott történeti tényállítás.

érzelmi megközelítés, aminek csak keretét adják a történelmi „tények”), nem az eleve egyesítő rituális ünnep, hanem igazodási kényszert hordozó történet- és emlékezetpolitikai esemény.

Összességében tehát a köztársasági elnök olyan emlékezetpolitikusként jelent meg az ötvenedik évforduló során, akinek határozott, világos elképzelései, saját, jól átgondoltnak érzett programja van. Ám ez a program és az erre épülő elnöki szereplések két, nehezen összeegyeztethető pillérre épültek, melyek éppen az emlékezetpolitikai program koherenciáját ásták alá. Az államfő egyfelől szinte már pozitivistá hévvel kérte számon az egységes, „nagy történetet” a történészeken, miközben más alkalmakkor főként az egyéni emlékezetre, a közösségi hagyományteremtés kanonizációs mechanizmusaira, a mítoszok kialakítására, befolyásolására helyezte a hangsúlyt. Végül inkább úgy tűnik, mintha nem sikerült volna sem összekapcsolnia, sem elválasztania egymástól az ünnepet és a történelmet, talán a választott nézőpontja miatt. Hiszen jól láthatóan számára mindenek előtt a Kádár-korszak és Kádár János jelentette az ötvenedik évforduló legfontosabb kérdését, illetve a rendszerváltás viszonya a megelőző korszakhoz. Éppen ezért folyamatosan értelmezni kívánta a történelmet, de elsősorban visszatekintve, a rendszerváltást a Kádár-korszak morális megsemmisüléseként felfogva. Ebből a perspektívából pedig sem az nem fogadható el, hogy ’56 még nem ünnep, sem az, hogy különböző értelmezései legyenek, hiszen mindez magában rejtje a Kádár-korszak valamiféle rehabilitációjának lehetőségét is. Ugyanakkor az ünnep – éppen a köztársasági elnök által beszédeiben segítségül hívott, az emlékezet konstrukciójára és az ünnep antropológiájára alapozott felfogás alapján – nem értelmezés, hanem rítus, ahol az ünneplőket nem a történelem azonos felfogása egyesíti, hanem az újraélés rítusa.¹³

Mindezzel együtt világos, hogy az államfő szereplése az ötvenedik évforduló során az aktív emlékezetpolitika kategóriájába tartozik. A köztársasági elnök nem csupán – passzívan – igazodni akart a meglévő értelmezésekhez, az ünneplés hagyományaihoz, hanem cselekvően részt kívánt venni az ünnep tartalmának alakításában is. Ezért foglalkozott

¹³ Pedig egy ízben maga is kifejezetten így határozza meg az ünnepet: „A történelmi tények gazdagsága, a lehetséges értelmezések sokasága önmagában nem vezet el ahhoz, hogy október 23. valódi nemzeti ünneppé váljon. Ünnepelni, azaz jelenvalóvá tenni, újra átélni a forradalom egyetlen és mindent elsöprő élményét lehet.” Súlyom László beszéde az Operaházban. 2006. október 22.

annyit a múltfeldolgozás lehetőségével, az emlékezetkonstrukciókkal, a történelem értelmezésével és annak elbeszélő konstrukcióival is. Ezért is lehetett az évforduló egyedüli emlékezetpolitikai programot megfogalmazó szereplőjévé is.

Az emlékezetpolitika gyakorlatai

Ezzel az aktív emlékezetpolitikával szembe állítva a többi szereplő esetében legfeljebb emlékezetpolitikai gyakorlatokról beszélhetünk. Ezek közös jellemzője a bevezetőben már említett historizálás, az ünnep ürügyén a jelenről való beszéd. Viszont éppen ennek segítségével egészen más funkciót tölthet be az egyik vagy a másik szereplő esetében, hiszen korántsem mindegy, hogy a politikusok által elmondott és/vagy megfogalmazott szövegek milyen hivatkozásokkal jelentkeznek, milyen hagyományokhoz nyúlnak vagy éppen milyen hagyományokat akarnak megteremteni.

Hagyományteremtés: Gyurcsány Ferenc és az MSZP

A Magyar Szocialista Párt esetében főként a hagyományteremtés került előtérbe az évfordulós megemlékezések során. Ez korántsem meglepő, ha végig gondoljuk, hogy a párt rengeteg szállal kötődik a rendszerváltás előtti állampárthoz, ilyen módon pedig éppen a forradalom leveréséhez, miközben a forradalom „történeti rehabilitációja” a rendszerváltás, tehát egyúttal a demokratikus állami berendezkedés egyik fontos eleme volt. A hagyományteremtés, amire – eredetileg – az évforduló jó lehetőséget kínálni látszott, innen nézve szinte már szükségszerűen került előtérbe, hiszen fölöttébb furcsa, ha a demokratikus rend egyik pártja ahhoz a berendezkedéshez kapcsolódik, aminek tagadásaként az új rend megszületett.¹⁴ Éppen ezért az MSZP politikusainak megnyilatkozásaiban leginkább az a törekvés érhető tetten, hogy jelentős eszmei és történeti hagyományokhoz, egyetemes értékekhez kössék a forradalmat és ezen keresztül leginkább a baloldal – vagyis egy lépéssel tovább menve a párt – helyzetét próbálják meg tisztázni és meghatározni. Ebből következően

¹⁴ Ebből a szempontból mindegy, hogy az MSZP korábban milyen módon próbálta meghatározni a viszonyát ötvenhathoz és a párt dokumentumai mit mondanak a kérdésről. A kerek évforduló szimbolikus felhajtóereje minden korábnál jobb lehetőséget jelenthetett volna ehhez.

az aktualizálás inkább elvonatkoztató és implicit jellegű, noha nem hiányoztak a konkrétabb utalások sem.

Mint már említettem a párt külön kongresszusi ülészakot hívott egybe, egyetlen napirendi ponttal, a forradalomra történő megemlékezéssel. A közismert politikai események nyomán azonban ezen a rendezvényen éppen a párt első számú politikusa, Gyurcsány Ferenc miniszterelnök teljesen aktuális, a politikai helyzettel foglalkozó beszédet mondott.¹⁵ (Annak ellenére, hogy azért Vitányi Iván¹⁶ és Mécs Imre felszólalása¹⁷ nagyobbbrést, Hiller Istváné részben¹⁸ a megemlékezésre irányult.) Éppen ezért a kormányfő esetében a szokottnál kevesebb lehetőségünk van emlékezetpolitikus felfogásának megismerésére, lényegében csak a Budapesti Nyilatkozat aláírása alkalmából elmondott beszédét¹⁹ vehetjük alapul.

Ez a beszéd a szabadság és a demokratikus rend értelmezését próbálja – az adott retorikai keretek közt és a szűkre szabott terjedelemben – körül járni. A téma a forradalom évfordulóján teljesen legitim, sőt elkerülhetetlen, mégis nyilvánvalóak az aktuális megjegyzések, következtetések. A szöveg az emberi szabadságtól indul el, aminek sokféle arca van, emberarca, összeköt és megkülönböztet. Annyiféle egyéni utat enged meg, ahányan vagyunk és ebben a „kusza rengetegben – a szónok szerint – a demokrácia teremt rendet.” A demokratikus rend három alappillére az alkotmány, a parlamentarizmus és a demokratikus kultúra. Amíg a szabadságot szinte azonnal ki lehet vívni, a szabályokat és az intézményeket gyorsan meg lehet teremteni, addig a demokratikus kultúra kialakítása évekbe, évtizedekbe telhet. Végül, záró gondolatként a szabadságot azonosítja az önmagunk és mások, valamint a demokrácia iránti felelősséggel is.

¹⁵ Már a szocialisták honlapján olvasható beszámoló címe is erre utal: Nyílt hatalmi küzdelem folyik <http://www.mszip.hu/index.php?gcPage=public/temak/mutatTe-ma&fnId=795>; a beszéd szövege: <http://www.mszip.hu/index.php?gcPage=public/szervezetek/mutatAloldal&fnId=6728> (2007. június 16.)

¹⁶ <http://www.mszip.hu/index.php?gcPage=public/szervezetek/mutatAloldal&fnId=6725> (2007. június 16.)

¹⁷ <http://www.mszip.hu/index.php?gcPage=public/szervezetek/mutatAloldal&fnId=6725> (2007. június 16.)

¹⁸ <http://www.mszip.hu/index.php?gcPage=public/szervezetek/mutatAloldal&fnId=6724> (2007. június 16.)

¹⁹ http://www.miniszterelnok.hu/mss/alpha?do=2&pg=2&st=1&m10_doc=537 2007. június 16.

Nem nehéz a szövegben ez alkalommal sem felfedezni az aktualizáló historizálást. A parlamentarizmus és az alkotmányosság kiemelése félreérthetetlenül a kormánypártok véleménye szerint az alkotmány kereteit feszegető, a parlamentarizmust felmondani látszó Fidesznek is szól. A demokratikus kultúra szerepének kiemelése, kialakíthatóságának időbeli elszakítása az intézményes keretek megteremtésétől azt is szolgálja, hogy a zavargások ne tűnhessenek az alkotmányos berendezkedés csődjének. A felelősség pedig éppen ekkortájt volt a kormányzati kommunikációnak is fontos fogalma.²⁰

A rövid beszédben azonban ennél konkrétabb utalások is fellelhetők az erőszakba torkolló politikai helyzetre. A szónok megpróbálkozik az '56-os utcai harcok és a 2006-os utcai zavargások közti különbségtétellel, amikor a diktatúra keretei közt egyedüli lehetőségnek mondja az utcai politizálást, ezzel szemben kifejti, hogy 2006-ban a magyarok többsége a parlamentarizmus mellett áll. A beszéd egy másik helyén azt jelenti ki: „Nincs szabadság demokrácia nélkül. Nincs jogállam szabadon választott parlament nélkül, és ennek felelő kormány nélkül.”

Mindezekon túl nem kerüli meg az emlékezés és az emlékezetpolitika problémáit sem, noha inkább csak tudomásul veszi ezeket, hiányzik belőle az a fajta aktív fellépés iránti igény, ami a köztársasági elnök szerepléseiben volt megfigyelhető. Például elismeri, hogy az '56-tal kapcsolatos viták valójában nem a múlttól, hanem a jelenről szólnak. Foglalkozik a Kádár-rendszerhez való viszonytal, a rendszerváltás és a forradalom problematikájával is. Nagy Imrét minden rendszerváltás utáni miniszterelnök előképének nevezi, a forradalmat az „egységes népakarat pillanatokig tartó igaz és szent egységének” tartja, míg a diktatúráról ki-jelenti, hogy az a „népakarat nem létező egységének hazugságára épült.” Úgy értékeli, hogy '89-ben ez az egység ismét létrejött, s bár ezt követően az utak törvényszerűen váltak ismét szét, 2006-ban már nem forradalom, csak demokráciaviták vannak.

A hagyományteremtés kapcsán mindenek előtt a Nagy Imrére vonatkozó kijelentést érdemes kiemelni. Ez nem csupán arra tett kísérlet, hogy megtalálja az MSZP lehetséges történeti előképét és így a Kádár-korszakhoz való viszony problémái ellenére is sikerüljön a szocialistákat a forradalom hagyományához kapcsolni, hanem arra is szolgál, hogy

²⁰ A felelősség kapcsán azonban azt is meg kell jegyezni, hogy a miniszterelnök ideológiai jellegű munkáiban is gyakran foglalkozik a problémával, így hiba lenne annak megjelenését pusztán kommunikációs fogásnak tekinteni.

a baloldalt elhelyezze egy szélesebb nemzeti hagyományban. „De a barikádnak csak két oldala van: a szabadságé és a diktatúráé. Az új Magyarország, a harmadik köztársaság csak az egyik oldalán épült fel. Ott ahol a lyukas zászlók lobogtak, ott ahol vértanúvá lett Nagy Imre, a harmadik köztársaság valamennyi miniszterelnökének politikai elődje.” A baloldal a forradalom hagyományait vállalja, nem a diktatúráét és a baloldali miniszterelnök minden miniszterelnök elődje. A hagyományok összeérnek, a külön baloldali hagyomány része a nagyobb – nemzeti – hagyománynak is.²¹ Nem mellékesen pedig a rendszerváltás is ilyen közös hagyomány, amiből a baloldal sem rekeszthető ki.

Ez jórészt megfelelt az MSZP két nappal korábbi rendezvényén elhangzott beszédek fő gondolatainak is. Két, '56-ban már szerepet vállalt szónok – Mécs Imre és Vitányi Iván – felsorakoztatása mutatta, hogy van baloldali '56-os hagyomány. A beszédek pedig – az itt olykor kifejezetten bántó aktualizálás mellett – a hagyományteremtés és a hagyományok megtalálása jegyében hangzottak el.

Hiller István – akkor még az MSZP elnöke – mindenek előtt Nagy Imre örökségére koncentrált. Kiemelte a változás képességét, az átalakítás akarását. Beszélt Nagy bátor kiállásáról a forradalom mellett, de arról is, hogy értelmezésében a kivégzett miniszterelnök egész életútja a változás jegyében telt. Mindez pedig nem más, mint a közép-európai progresszió öröksége. A pártelnök tehát a miniszterelnökhöz hasonlóan próbálta összekötni a jelent a múlttal. A változások előtérbe állítása a kormányzati reformprogram keltette politikai hullámverésről is szólt, a haladás invocációja pedig egy klasszikus baloldali önképbe illesztette be '56-ot.

Vitányi Iván szintén foglalkozott Nagy Imrével, de az ő beszédében a forradalom világtörténeti jelentősége is nagy szerepet kapott. Talán ebben a beszédben a leginkább feltűnő és direkt a historizáló aktualizálás is, olykor egészen meglepő állításokat szülve. Például Vitányi szerint '56 az Európához való csatlakozás ügyében is egységes volt. Másfelől a Szociáldemokrata Platform emblematis alakja arra is kísérletet tett, hogy Nagy Imrét szociáldemokratának minősítse és egyúttal a nyugat-európai szociáldemokrácia megújulását is közvetlenül '56-hoz kösse. Nagy Imre, Kéthly Anna és Bibó István találkozása abban a történelmi pillanatban a szónok szerint világtörténelmi jelentőségű volt, még

²¹ Mindez egyúttal egyértelmű állásfoglalás a köztársasági elnök számára az évfordulón oly fontosnak bizonyult Kádár-korszakhoz való viszony kérdésében is.

a Német Szociáldemokrata Párt bad goedesbergi fordulata is közvetlenül erre vezethető vissza. De nem hiányzik a beszédből a nemzeti hagyományhoz való viszonyítás sem, hiszen miután módon arra a következtetésre jut, hogy 1989 az ezer éves magyar történelem vágyait teljesítette be, azt is megállapítja, hogy Magyarország csak most – vagyis 2006 őszén – mert szembe nézni a rendszerváltás egész problémátömegével.

Elmondható tehát, hogy az MSZP – amennyire a politikai-társadalmi körülmények engedték – kísérletet tett arra, hogy az '56-os évforduló kapcsán saját hagyományokat teremtsen, Ezek a hagyományok azonban inkább csak a korábban meglévő kezdemények hangsúlyozására korlátozódtak, ennél fogva nem tekinthetők aktív emlékezetpolitikának. A szocialisták Nagy Imrét tették meg politikai jelképüknek és rajta keresztül kísérelték meg a baloldali hagyomány beillesztését a nemzeti hagyományba éppen úgy, mint a saját baloldali hagyományok (szociáldemokrácia, progresszió stb.) érvényességének fenntartását. Mindezt úgy, hogy az érvényesség egyúttal az aktuális politikai helyzetben saját igazukat is alátámaszthatta.

Hézagmentes nemzeti hagyomány: Orbán Viktor

Amíg a szocialisták számára a legnagyobb kihívást az jelentette, hogy miként lehet saját hagyományaikat az érvényes nemzeti hagyomány részévé tenni, addig a Fidesz elnöke egészen más utat járt be az évforduló kapcsán. Az ő esetében (kivéve talán a sokszor teljesen anakronisztikus Vitányi Ivánt) a leginkább nyilvánvaló a megemlékezés politikai aktualitása, ami a Fidesz október 23-i ünnepségen tartott beszédében²² is tökéletesen nyilvánvaló. Ennek ellenére ez a szöveg sem merül ki ebben, hanem a szónokra egyébként jellemző széles körű történeti kontextust mozgósít. Ha tehát eltekintünk magától az aktualizálástól (ami az itt nem elemzett strasbourggi beszédet is jellemzi), akkor egy világos és egyértelmű történelemértelmezést kapunk, amibe a Fidesz elnöke szinte hézagmentesen illeszti be '56-ot is.

Ennek az értelmezésnek az alapja egy vallásos-eszkatologikus történelemértelmezés, amelyik a nemzet szenvedéseit és a rá következő, bizonyosan elkövetkező megváltást veszi alapul. Ez a magyar romantikus

²² <http://2006-2007.orbanviktork.hu/content.php?aktmenu=bmenu1&news=2693>
(2007. június 16.)

nemzeti hagyomány egyik legjelentősebb vonulata, ami aztán még hangsúlyosabban vallásos alapokon és sokkal erőteljesebben jelentkezett 1918 után, főként a kisebbségi történet szenvedéstörténeti értelmezéseként.²³ Eszerint a nemzeti történelem nem egyéb, mint egy elrendelt szenvedés, tűzpróba, amelyet ki kell állni ahhoz, hogy elkövetkezzék a megváltás és vele a felemelkedés.²⁴ Mindez azt is jelenti, hogy a történelemben az erkölcsi dimenziók kerülnek előtérbe, erkölcsi kérdések válnak fontossá.²⁵ Ez persze nem véletlen, hiszen a beszéd egyik retorika vezérfonala a hazugság politikailag rendkívül aktuális kérdésköre.

A szónok kiindulópontja eleve vallásos allúziókkal teli, hiszen azzal indít, hogy '56 csoda volt, amire senki nem számított. Ezt követően azt a szenvedést ecseteli, amit a „XX. század legnagyobb hazugsága, a szocializmus” kétszer is okozott Magyarországnak. Ezzel egyúttal – ki mondva is – azt állítja, hogy a kommunizmus és a nemzeti szocializmus azonos. Nem maradhat el az utalás Magyarország egykori nagyságára sem, hiszen a szenvedéseket ez csak még inkább kiemeli.

Ezt követően még egyértelműbben formálja meg a vallási alapú, eszkatologikus keretet, melyben a történelmet értelmezi. Isteni küldetés víziója jelenik meg: „Féltrecsúszott forradalmak és rendszerváltások apasztották életerejét, majd a szovjet megszállás alatt a hazaáruló kommunisták uralmát nyögte. Mégis nekünk magyaroknak adatott meg a század legfeljebb forradalma. Minden józan számítás, nagyhatalmi paktum, keleti brutalitás és nyugati hitszegés ellenére éppen a világpolitikai befolyását tekintve súlytalan, gazdasági erejét nézve elhanyagolható ország tett hitet a szabadság mellett, sőt hozott érte véráldozatot. „Ezt támasztja alá az is, ahogy a forradalmat Isteni közbeavatkozáshoz köti: „De a történelem ura megnyitotta a szívüket [a magyarokét – E. G.] és megláttak egy más vilá-

²³ Erre vonatkozóan lásd pl. Tavaszy Sándor: Isten tette nemzetünk életében. *Az Úr*. XXII. évf. 1940. 9. sz. 220–226.; Egrý Gábor: Miért kell nekünk Trianon? *A Hét*. Új folyam 2. évf. 20. sz. (2004. május 20.) <http://ahet.ro/dossziek/tortenelem---tarsadalomtudomany/miert-kell-nekunk-trianon-1224-101.html>

²⁴ Bár ennek a felfogásnak az előképei messzire nyúlnak vissza (talán elég csak azt megemlíteni, hogy már a reformáció korában is úgy értelmezték a török hódítást, mint az Úr büntetését), én itt mégis azt emelném ki, hogy ez a kisebbségi magyar közösségek körében bevett történelemértelmezés. A Fidesz pedig az ezekben a közösségekben a legjobban beágyazott magyarországi párt, amelynek a leginkább végig gondolt álláspontja van azokra vonatkozóan.

²⁵ Érdemes itt emlékeztetni a köztársasági elnök ezzel kapcsolatos, fentebb már bemutatott véleményére is.

got, egy szabad, független és méltóságteljes magyar életet, ahol az emberek bizalommal fordulnak egymás felé, irigység helyett a másik sikere feletti öröm, osztályharc helyett szeretet tölti be a lelkeket.” A szabadságot mindenki láthatta Budapest utcáin 1956 októberében, s bár eltemették, de jött az újabb csoda, a szabadság feltámadása. A szónok itt már egészen egyértelműen fogalmaz. 1956 nem más, mint „a magyar szenvedéstörténet ikonja.²⁶ A születés, a halál és a feltámadás reményének legmegrázóbb ünnepe.”²⁷

Nem csak ez a teljesen egyértelmű keret köti azonban a szöveget a nemzeti hagyomány ezen formájához. Számos olyan utalás található a szövegben, amelyik világosan a húszas-harmincas évek jobboldali ideológiáján alapuló történelemértelmezésre utalnak. Még a legkevésbé talán a magyar autosztereotípiák felsorolása ilyen, hiszen azok jóval korábbra nyúlnak vissza, a két világháború közt legfeljebb felerősödtek a szomszédokkal szembeállítva, hogy így is kihangsúlyozzák a békeszerződés igazságtalanságát. A szónok szerint a magyarok '56-ban ismételtén Európa védőbástyája voltak, amelyik megint cserbenhagyta őket. (A fogalmazás nem ennyire direkt, a szövegben az szerepel, hogy a történelem egyik legsúlyosabb igazságtalansága esett meg a magyarokkal, megmentették Európát, de nem tudták megmenteni Magyarországot.) De a magyar név ekkor „bátorságot, szabadságszeretetet, méltóságot, hűséget és hősiességet jelentett az egész nyugati világban” – sorolja Fidesz elnöke az úgymond jellemző tulajdonságokat.

Ennél lényegesen egyértelműbb utalás, amikor a forradalmat megelőző helyzetet így írja le Orbán Viktor: „egy valaha volt nagysága romjain tengődő, vörös rongyokba öltöztetett országot látnak ázsiai megszállókkal...”. Nyilván nem véletlen, hogy a szónok Horthy Miklós híres szavait veszi át, melyeket budapesti bevonulásakor mondott 1919. november 16-án. És arra sem árt emlékeztetni, hogy a Szovjetunió Ázsiaként való jellemzése – természetesen az ilyen jellegű jóval korábbi előzményekkel együtt – állandó eleme volt a második világháborús propagandának is.²⁸

²⁶ Ismét egy az egyházhoz erősen kötődő, vallásos tartalmú kép. Egy ponton pedig úgy szólítja meg hallgatóságát, hogy „Tisztelt ünneplő gyülekezet!”

²⁷ Érdemes arra is emlékeztetni, hogy Magyarország feltámadásának gondolata mennyire erősen kötődik a revíziós propagandához és ezzel a szenvedéstörténethez is. Lásd pl. Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Budapest, Osiris, 2001.

²⁸ Lásd erre vonatkozóan nem csak magyar, hanem román példákkal is, Holy Case: *Between States. The Transylvanian Question and the European Idea in WWII*. Draft Manuscript. A szerző birtokában.

Mindez meglehetősen világossá teszi, hogy a Fidesz elnöke igen tudatosan nyúlt egyetlen – jobboldali, nacionalista és nem utolsó sorban hangsúlyosan antikommunista – nemzeti hagyományhoz és saját '56 értelmezését ebbe a keretbe próbálta hézagmentesen beilleszteni. Ebben az esetben sem beszélhetünk aktív emlékezetpolitikáról, legfeljebb emlékezetpolitikai gyakorlatról. Ráadásul itt még arra sem történik kísérlet, hogy a szónok új hagyományt teremtsen a saját céljainak megfelelő már rendelkezésére áll. Sőt, éppenséggel bizonyos hagyományokat ki is akar zárni ebből a körből. Nem véletlen, hogy a Rákosi-korszakot „tíz év szocialista kormányzásnak” hívja, amely után Magyarország kimaradt Európából. (Ezt akár Vitányi Iván beszédére adott öntudatlan válasznak is tekinthetjük.) De erre szolgál az az ahistorikus eszmefuttatás is, ami (ezúttal viszont meglepő egységben Vitányi Iván tézisével), azt fejtegeti, hogy '56 ráébresztette a nyugatot a kommunista ideológia tarthatatlanságára. Ebben az esetben nem a tézis ahistorikus, hanem az a mód, ahogy a forradalom világtörténelmi jelentőségét megpróbálja kiemelni. Ehhez odáig merészkedik, hogy kijelentse: a kommunista pártok több országban a hatalom küszöbén álltak nyugaton, illetve úgy állítja be a hidegháború '56 utáni szakaszát, mint ami következetesen a Szovjetunió kifárasztását szolgálta volna, kompromisszumok nélkül.

Összegzés

Összességében tehát úgy tűnik, hogy az ötvenedik évfordulón a fő politikai szereplőket tekintve három jól elkülöníthető emlékezetpolitikai felfogást azonosíthatunk. Két alapvető változatot – aktív és passzív – és az utóbbin belül egy hagyományteremtő és egy a hagyományba illeszkedő típust. Mindhárom képviselőire jellemző a különböző mértékű historizálás és aktualizálás, de más-más módon közelítik meg magának a történelmi emlékezetnek és a nemzeti hagyománynak a kérdését.

A köztársasági elnök átfogó emlékezetpolitikai programot adva próbált meg szintézist teremteni egyfelől egy pozitivistá „nagy történet” ígénye, másfelől az egyéni emlékezet, az ünnep mitológiája és ritualizáltsága közt. Törekvése nem ellentmondásoktól mentes és kimenetele kétséges, de mindaddig az egyetlen átgondoltnak tűnő – nemzeti – emlékezetpolitikai program.

A miniszterelnök és pártja a saját hagyomány megteremtésére koncentrált, illetve arra, hogy a meglévő baloldali hagyományokat a nem-

zeti hagyomány részeként fogadtassák el. Emlékezetpolitikai megközelítésük azonban elsősorban passzív, célja kevésbé a formálás, mint inkább a meglévő emlékezet elfogadtatása. Viszont korántsem biztos, hogy a sokszor nagyon direkt aktualizálás összeegyeztethető ezzel a céllal, mint ahogy az is kérdéses, hogy az átfogó emlékezetkonstrukciók hiányában ez a passzív és részben befelé forduló viszonyulás sikeres lehet-e.

Végül Orbán Viktor a nemzeti emlékezet egy markáns és jól felismerhető irányzatához nyúlt vissza és ennek megfelelő történelemértelmezéssel állt elő. Ennek ellenére az ő interpretációja bizonyult a leginkább aktualizálónak, ami tökéletesen érthető, tekintettel ennek a hagyománynak a politikai-ideológiai tartalmára.